

EKOLOGIK XARAKATLARNING FAOLLIIGI DARV TALABI DARAJASIDA

Arislanbayeva Z.Y.

*O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti
"Ijtimoiy-gumanitar fanlar va pedagogika" kafedrası dotsenti*

Annotatsiya: mazkur maqolada ekologik xarakatlarning barqarorligini ta’minlash davr talabi ekanligi o‘z isbotini topgan, yurtimizda atrof muhitni asrash boyicha qo‘llanilayotkan chora tadbirlar keng yoritilib, atrof muhitni muhofaza qilishda O‘zbekiston respublikasining konsitutsiyasida keltirib o‘tilgan qonunlar ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit so‘lar: ekologiya, yashil makon, qonun, atmosfera, energiya, plastik, modda, modernizatsiya, ijtimoiy, siyoiy.

Abstract: This article has proven that ensuring the sustainability of ecological movements is a requirement of the time, the measures taken to protect the environment in our country are widely covered, and the laws mentioned in the Constitution of the Republic of Uzbekistan on environmental protection are indicated.

Keywords: ecoic green space, law, atmosphere, energy, plastic, material, modernization, social, political.

KIRISH

Xalqaro tashkilotlarning ma’lumotlariga ko‘ra, har yili 7 million gektarga yaqin unumdor yerlar jahon qishloq xo‘jaligi aylanmasidan tortib olinmoqda, har yili dunyoda 7 million kishi havo ifloslanishi ta’siridan vafot etmoqda, 2028-yilga borib esa, dunyo aholisining yarmidan ko‘pi sifatli suv iste’molidan mahrum bo‘lishi mumkin. Atrof-muhit muammolari global miqyosda dolzarb bo‘lib, ularning yechimi bo‘yicha ko‘plab ilmiy ishlar olib borilmoqda.

Yurtimizda aholining qulay tabiiy muhitga ega bo‘lishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, tabiiy resurslardan oqilona va samarali foydalanish, yuzaga kelayotgan ekologik muammolarning oldini olishga jiddiy e’tibor qaratib kelinmoqda.

Ta’kidlash joizki, shu kunlarda qizg‘in davom etayotgan O‘zbekiston uchun muhim siyosiy hujjat, yangilanayotgan Konstitutsiya loyihasi keng jamoatchilik muhokamasida bo‘lib, undagi moddalar soni amaldagi 128 tadan 155 taga, normalar soni 275 tadan 434 taga oshdi. Ya’ni, Asosiy qonunimiz matni qariyb 65 foizga ortdi va xalqimiz takliflari asosida yangilandi.

Mazkur loyihada aholi hayoti va salomatlik darajasini yaxshilashning zaruriy sharti sifatida Konstitutsiyada atrof-muhitni muhofaza qilish davr talabi bo‘yicha kompleks choralar belgilanmoqda.

Jumladan, Konstitutsiyada davlat atrof-muhitni yaxshilash, tiklash va muhofaza qilish, ekologik muvozanatni saqlash bo‘yicha choralarni amalga oshiradi, fuqarolarning ekologik huquqlarini ta‘minlash va atrof-muhitga zararli ta‘sir ko‘rsatilishiga yo‘l qo‘ymaslik maqsadida shaharsozlik faoliyati sohasida jamoatchilik nazoratini amalga oshirish uchun shart-sharoitlar yaratadi, degan norma kiritilmoqda.

Konstitutsiyani 49-moddasiga kiritilayotgan o‘zgartirish esa, aholiga atrof-muhit, uning holati to‘g‘risidagi ishonchli axborotga ega bo‘lish huquqini berishi, davlat fuqarolarning ekologik huquqlarini ta‘minlash va atrof-muhitga zararli ta‘sir ko‘rsatilishiga yo‘l qo‘ymaslik maqsadida shaharsozlik faoliyati sohasida jamoatchilik nazoratini amalga oshirish uchun shart-sharoitlar yaratilishi bilan muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR TAHLILI: Ekologik xarakatlarning faolligi davr ta‘labi muammolari global miqyosda dolzarb bolib ularning echimi boyicha koplal ilmiy ishlar olib borilmoqda. Shu jumladan D.Yormatova, Sh. Ubaydulaevlarning “Ekologik Monitong” kitobida ekologik muhit undagi turli obyektlarning tuzilishi ko‘rsatilib, ekologik ta‘lim tog‘risida malumotlar berilgan. O‘.E. Xo‘janazarov, Sh. Yakubjonova “EKOLOGIYA VA TABIATNI MUHOFAZA QILISH” kitobida ekologiyaning ifloslanishi, o‘simlik va hayvonlarning soni keskin qisqarishi tog‘risida malumot berilgan

TADQIQOT METODLARI:

- 1)Ekologik monitoring metodi yordamoda atrof muhitni holati kuzatilib va uning o‘zgarishi aniqlandi
- 2)Statik tahlil atrof muhitga oid malumotlar tahlil qilindi va xullosa chuqarildi
- 3) Modelashtirish atrof muhit ekologiyasi matematik modelar yordamida o‘rganildi.

NATIJALAR :

Yuqorida keltirilgan metodlar yordamida o‘rganilganda ekologik xarakatlarning faolligi davr talabi bo‘lishiga asosiy sabablardan biri atrof muhitni ifloslanishi,sanoat korxonalridan chiqayotkan chiqindilar tufayli suvning ifloslanishiga olib kelmoqda, yadroviy sinovlar avariylar o‘z navbatida radiyativ ifloslanishga olib keladi bu esa rak genetik o‘zgarishlarga sabab bo‘lishi mumkun

MUNOZARA BO‘LIMI

Ekologik xarakatning barqaror rivojlanish prinsipiga muvofiq, atrof-muhitni yaxshilash, tiklash va muhofaza qilish, ekologik muvozanatni saqlash bo‘yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishi, Orolbo‘yi mintaqasining ekologik tizimini muhofaza qilish hamda tiklash, mintaqani ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan rivojlantirish bo‘yicha zarur choralar ko‘rishi belgilab o‘tilgan.

Shu o‘rinda ta‘kidlash joizki, ushbu o‘zgartirishlarning ahamiyati shundan iboratki, unda, birinchidan, fuqarolarning ekologik burchi Konstitutsiya darajasida mustahkamlanadi; ikkinchidan, Konstitutsiyaning ushbu normalari nafaqat fuqarolarning tabiatni muhofaza qilish, balki ekologiya va atrof-muhit muhofazasi sohasidagi qonuniy huquq va manfaatlarini ta‘minlashga, aholining qulay tabiiy muhitda hayot kechirishi uchun barcha

zarur shart-sharoitlarni yaratishga, tabiiy resurslardan oqilona va samarali foydalanishga hamda ekologik xavfsizlik muammolarning oldini olishga xizmat qiladi.(1)

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2018-yil 3-oktabrdagi PQ-3956-son qarori ijrosini ta‘minlash maqsadida Vazirlar Mahkamasi qaror qiladi:

1. O‘zbekiston Respublikasi ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi to‘g‘risidagi nizom 1-ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

2. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasining raisi bir oy muddatda quyidagilarni ta‘minlasin:

O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi raisi o‘rinbosarlari o‘rtasida funksional vazifalarni taqsimlash; markaziy apparat va idoraviy mansub tashkilotlarning Qo‘mitaga yuklangan asosiy vazifalar va funksiyalarni yuqori professional darajada bajara oladigan, zarur nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarga ega yuqori malakali mutaxassislar bilan to‘ldirish; markaziy apparatning tarkibiy bo‘linmalari, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish qo‘mitasi, viloyatlar va Toshkent shahar Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish boshqarmalari nizomlarini tasdiqlash. O‘zbekistonda ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish masalalariga katta e‘tibor qaratilmoqda. Mamlakatimizda ekologik vaziyatni yaxshilashga qaratilgan qator dastur va tashabbuslar amalga oshirilmoqda. O‘zbekistonda ekologik faoliyatning asosiy yo‘nalishlari: Atmosferaga ifloslantiruvchi moddalar emissiyasini kamaytirish. Mamlakatimizda sanoat korxonalarini modernizatsiya qilish, ekologik toza texnologiyalarni joriy etish, jamoat transportini rivojlantirish choralari ko‘rilmoqda. Suv resurslarini saqlash. O‘zbekistonda irrigatsiya tizimlarini tiklash, suvni tejovchi texnologiyalarni joriy etish, suv havzalarining ifloslanishining oldini olish bo‘yicha loyihalar amalga oshirilmoqda.

Cho‘llanish va yerlarning degradatsiyasiga qarshi kurash. Mamlakatimizda o‘rmonlarni qayta tiklash, o‘rmonzorlar barpo etish va qumni barqarorlashtirish ishlari olib borilmoqda.

Biologik xilma-xillikni saqlash. O‘zbekistonda noyob va yo‘qolib ketish xavfi ostida turgan hayvon va o‘simliklar turlari saqlanib qolgan alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlar tashkil etilmoqda.

Chiqindiralni boshqarish. Mamlakatimizda chiqindilarni yig‘ish, qayta ishlash va utilizatsiya qilishning zamonaviy usullari joriy etilmoqda.

O‘zbekistonda muhim ekologik tashabbuslar: “Yashil makon” milliy loyihasi. Loyiha butun mamlakat bo‘ylab millionlab daraxt va butalarni ekishni rejalashtirmoqda. 2019-2030 yillarga mo‘ljallangan “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi. Ushbu strategiya qayta tiklanadigan energiya manbalarini rivojlantirish, energiya samaradorligini oshirish va issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirishni o‘z ichiga oladi. Xalqaro hamkorlik. O‘zbekiston xalqaro ekologik dastur va loyihalarda faol ishtirok etmoqda.

O‘zbekistondagi ekologiya tashkilotlari faoliyati:

O‘zbekistonda atrof-muhitni muhofaza qilish, ma’rifiy tadbirlar o‘tkazish, atrof-muhit muammolariga jamoatchilik e’tiborini qaratish bo‘yicha faoliyat yurituvchi turli ekologik tashkilotlar faoliyat ko‘rsatmoqda. Har bir insonning ekologik xavfsizlikka qo‘shgan hissasi: Har bir inson oddiy qoidalarga rioya qilgan holda ekologik vaziyatni yaxshilashga hissa qo‘shishi mumkin:

Ekologik xavfsizlik davlat, biznes va har bir shaxsning sa’y-harakatlarini talab qiladigan umumiy vazifadir. Zamonaviy dunyoda iqlim o‘zgarishi, atrof-muhitning ifloslanishi, tabiiy resurslarning kamayishi va biologik xilma-xillikning yo‘qolishi kabi misli ko‘rilmagan ekologik muammolarga duch kelmoqda. Bu muammolar nafaqat tabiiy ekotizimlarga, balki insoniyat farovonligiga ham tahdid solmoqda. Bunday sharoitda ekologik harakatlar asosiy o‘rin tutib, muammolarga e’tiborni qaratish, jamiyatni harakatga keltirish va zarur o‘zgarishlarni boshlashga qodir harakatlantiruvchi kuch vazifasini o‘taydi. Ekologik harakatlarning faolligi bugungi kunda nafaqat orzu qilingan, balki sayyoramizning omon qolishi va barqaror rivojlanishi uchun zarur shartdir. Ushbu maqolada biz zamonaviy dunyoda ekologik harakatlarning rolini ko‘rib chiqamiz, ularning faoliyatiga ta’sir qiluvchi omillarni tahlil qilamiz va ularning faoliyati samaradorligini oshirish yo‘llarini taklif qilamiz. Zamonaviy dunyoda ekologik harakatlarning roli Ekologik harakatlar bir qator muhim funktsiyalarni bajaradi: Axborot va ta’lim: Harakatlar atrof-muhit holati to‘g‘risida ma’lumot tarqatadi, mavjud muammolarga e’tibor qaratadi va aholining ekologik savodxonligini oshiradi.

Lobbichilik va siyosiy bosim: Atrof-muhitni muhofaza qilish tashkilotlari siyosiy jarayonlarda faol ishtirok etib, atrof-muhitni muhofaza qilish uchun qonunlar va qoidalarni qabul qilishni talab qiladi.

Jamoatchilik nazorati: Harakatlar korxonalar va davlat organlari faoliyatini nazorat qiladi, atrof-muhitni muhofaza qilish qonunchiligi buzilishi holatlarini aniqlaydi va ularni jamoatchilikka yetkazadi.

Ijtimoiy safarbarlik: Ekologiya tashkilotlari norozilik namoyishlari, mitinglar, yurishlar va boshqa ommaviy tadbirlarni tashkil etadi, jamoatchilik e’tiborini ekologik muammolarga qaratadi va ularni hal qilishda fuqarolarning ishtirokini rag‘batlantiradi.

Amaliy faoliyat: Ko‘pgina harakatlar ekotizimlarni tiklash, hududlarni tozalash, hayvonlar va o‘simliklarning noyob turlarini saqlash bo‘yicha aniq loyihalarni amalga oshiradi.

Ekologik harakatlar faoliyatiga ta’sir etuvchi omillar

Atrof-muhit harakatining faolligi bir qator omillarga bog‘liq, jumladan:

Ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar: Iqtisodiy rivojlanish darajasi yuqori va fuqarolik jamiyati rivojlangan mamlakatlarda ekologik harakatlar odatda faolroq va ta’sirchanroq bo‘ladi.

Siyosiy tizim: Fuqarolari o‘z fikrini erkin ifoda etish va siyosiy jarayonlarda ishtirok etish imkoniyatiga ega demokratik mamlakatlarda ekologik harakatlar o‘z maqsadlarini amalga oshirish uchun ko‘proq imkoniyatlarga ega.

Ekologik vaziyat: Ekologik muammo qanchalik keskin bo‘lsa, uning jamoatchilik noroziligini keltirib chiqarishi va ekologik harakatning faollashishiga olib kelishi ehtimoli shunchalik yuqori bo‘ladi.

Resurs bilan ta'minlash: Ekologik harakatlarning faoliyati moliyaviy, insoniy va axborot resurslarini talab qiladi. Resurslarning etishmasligi ularning faoliyatini sezilarli darajada cheklashi mumkin.

Axborot ta'minoti: Ommaviy axborot vositalari jamoatchilik fikrini shakllantirish va atrof-muhit muammolariga e'tiborni jalb qilishda muhim rol o'ynaydi. Ommaviy axborot vositalarini qo'llab-quvvatlash ekologik harakatlarni faollashtirishga yordam beradi.

Muhim rolga qaramay, ekologik harakatlar ularning samaradorligini cheklashi mumkin bo'lgan bir qator muammolar va muammolarga duch keladi:

Moliyalashning etarli emasligi: Ko'pgina ekologik tashkilotlar moliyaviy resurslarga ega emas, bu ularning faoliyatini qiyinlashtiradi.

Biznes va hukumatning muxolifati: Ekologik harakatlar ko'pincha status-kvoni saqlab qolishdan manfaatdor yirik korporatsiyalar va davlat idoralarining qarshiliklariga duch keladi.

Parchalanish va muvofiqlashtirishning etishmasligi: turli xil ekologik tashkilotlarning harakatlari ko'pincha muvofiqlashtirilmaydi, bu ularning samaradorligini pasaytiradi.

Jamoatchilik tomonidan qo'llab-quvvatlanmasligi: Atrof-muhit muammolari bilan bog'liq tashvishlarning kuchayishiga qaramay, ko'pchilik ekologik harakatlar faoliyatiga befarq bo'lib qolmoqda.

Ekologik harakatlar samaradorligini oshirish uchun quyidagilar zarur:

Moliyaviy bazani mustahkamlash: moliyalashtirishning yangi manbalarini izlash, xayriya va grantlarni jalb qilish mexanizmlarini ishlab chiqish zarur.

Sheriklik va hamkorlikni rivojlantirish: Boshqa jamoat tashkilotlari, ilmiy muassasalar, davlat organlari va xo'jalik yurituvchi subyektlar bilan o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'yish zarur.

Axborot texnologiyalaridan faol foydalanish: Axborotni tarqatish va jamiyatni safarbar qilish uchun ijtimoiy tarmoqlar, internet platformalari va boshqa zamonaviy texnologiyalardan foydalanish zarur.

Kasbiy mahoratni oshirish: faollarni zamonaviy ish uslublariga o'rgatish, ularning muloqot va tashkilotchilik qobiliyatini rivojlantirish zarur.

Yoshlarni jalb qilish: Ekologik harakatlar faoliyatiga yosh avlodni faol jalb etish zarur.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Konsitutsiyasi
2. Agroekologiya" atrof muhitni muhofaza qilish A.Ergashev
3. Atrof muhit ekokimyosi" Roziqov .K.H
4. Atrof muhit muhofazasi" Mahkamova D.A